

**REACTIE VAN HANDTHEATER  
OP HET CONCEPTADVIES VAN DE COMMISSIE THEATER  
VAN HET NEDERLANDS FONDS VOOR DE PODIUMKUNSTEN +**

Amsterdam, 11 juli 2008

Bestuur en medewerkers zijn verheugd over het feit dat de commissie het maatschappelijk belang van een theatergroep die zich door het inzetten van gebarentaal (mede) richt op doven en slechthorenden onderkent en de inzet van Handtheater om de dovencultuur via theater onder de aandacht te brengen waardeert. Verder delen bestuur en medewerkers de mening van de commissie dat de doelgroep van doven en slechthorenden de mogelijkheid moet hebben om kwalitatief hoogstaand theater te bekijken.

In het conceptadvies staat echter een aantal feitelijke onjuistheden waarop we in onderstaand betoog zullen reageren.

**“De voorstellingen van Handtheater overtuigen artistiek gezien niet, omdat de makers er tot nu toe niet in slagen om een theatraal interessante verbinding te maken tussen de dramatische handelingen en de vertaling naar of explicatie in gebarentaal. Tot nu toe is er vooral sprake van een intermezzo, een ‘freeze’ van de handeling en een onderbreking van de spanningsboog, waardoor de beleving en ervaring eerder verstoord wordt dan een meerwaarde krijgt.”**

De commissie heeft het over het meervoud ‘voorstellingen’ en ‘tot nu toe’. Bovenstaande omschrijving gaat dus blijkbaar over het totale oeuvre en wekt de indruk dat de commissie daarvan kennis heeft genomen.

Dat alle voorstellingen van Handtheater te kenmerken zijn door afwisselend een dramatische handeling en een vertaling naar gebarentaal, waardoor de spanningsboog steeds wordt onderbroken, is feitelijk onjuist.

In de voorstellingen van Handtheater tot nu toe is taal en spel steeds op een andere wijze geïntegreerd. De voorstelling *De Man, de Stad en het Boek* is een monoloog voor drie mannen, *Theo & Vincent* een gedramatiseerde reading, *Vagina Verhalen* een compilatie van verhalen van vrouwen, *O Amor Natural* een dans- en poëzievoorstelling, *Versteend Verdriet* een monoloog, *Bevroren Beweging* een vertelling geïnspireerd door een schilderij en *Hotel Alaska* conceptueel theater.

Ook de kindervoorstellingen voldoen niet aan deze omschrijving. Zowel bij *Brekebeen*, *Kan jij een ei?* als *Kika Muis en Arie Mol* is sprake van een doorlopende handeling waarin de tweetaligheid is geïncorporeerd.

**“Verder vindt de commissie de voorstellingen anekdotisch van karakter.”**

Dat alle voorstellingen van Handtheater anekdotisch van karakter zijn is feitelijk onjuist. Deze karakterisering kan hooguit betrekking hebben op een van de voorstellingen, namelijk *Bevroren Beweging*. Die voorstelling is gebaseerd op een van de winterlandschappen van de schilder uit de Gouden Eeuw, Hendrick Avercamp. Avercamp maakte op verschillende momenten schetsen op het ijs, waaruit hij schilderijen ‘samenstelde’. Op de website van het Rijksmuseum is te lezen: *Avercamps vroege landschappen zijn vooral vertellend, met veel ondeugende anekdotes.*

Omdat het schilderij als inspiratiebron, als ‘visueel script’ voor de theatervoorstelling is gebruikt, ligt het voor de hand dat het anekdotische karakter in de voorstelling is terug te vinden. Dat hoeft overigens geen negatieve connotatie te hebben.

Nan van Houte, voormalig directeur van de [NES]theaters, zegt over de acteur: *Je bent een verrekijker op het schilderij, een Henk van Os die ons het schilderij met andere ogen laat bekijken.*

Renate Meijer die werkt bij de afdeling educatie van het Rijksmuseum, gebruikt een iets andere formulering: *Ik dacht alles op het schilderij wel gezien te hebben, maar dan blijken er toch echt hoekjes te zijn die ik nooit heb gezien.*

Dat de voorstelling verder gaat dan de anekdotes op het schilderij hebben verschillende recensenten ieder op eigen wijze verwoord:

Arend Evenhuis in Trouw: *Op het achtertoneel verschijnen reusachtig vergrote details van het schilderij, waarop Van Gelder anticipeert. Niet improviseert, laat staan kopieert. Hij gaat de gestolde beweging van Avercamps winterse figuren voorbij.*

Agnes van Brussel, de Stentor: *Van Gelder gebruikt heel zijn lijf, zijn mimiek en soepele gebaren om personen en dieren op het schilderij tot leven te wekken.*

### **“De diversiteit aan onderwerpen en thema’s maakt een willekeurige indruk.”**

De diversiteit aan onderwerpen en thema’s is geen kwestie van willekeur, maar doelbewust beleid, gebaseerd op twee belangrijke speerpunten: de doelgroep gebarentaalgebruikers en de ontwikkeling van theater in een gebarentaal.

Omdat Handtheater de enige theatergroep in Nederland is die, zoals de commissie het verwoordt, ‘zich in het bijzonder richt tot dove theaterbezoekers’, is het zaak die doelgroep een zo divers mogelijk aanbod te bieden. Handtheater kan het zich niet veroorloven - omdat het enig is in zijn soort - om te kiezen voor een bepaalde speelstijl of repertoire. In die zin is Handtheater niet te vergelijken met de vele theatergroepen die alleen het horende publiek bedienen en die het zich dus kunnen veroorloven om zich te profileren in speelstijl en/of repertoirekeuze ten opzichte van anderen. De commissie beoordeelt Handtheater op dezelfde wijze als andere theatergroepen en dat is vanwege de uniciteit van de groep oneigenlijk. Het zou bovendien de ontwikkeling van theater in een gebarentaal niet ten goede komen als in een te vroeg stadium eenzijdige keuzen worden gemaakt.

### **“Het advies van de Raad voor Cultuur voor de periode 2005-2008 wees op soortgelijke tekortkomingen.”**

De overeenkomst tussen het conceptadvies van het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten + en het advies van de Raad voor Cultuur voor de periode 2005-2008 is dat in beide adviezen de artistieke kwaliteit en profilering aan de orde komen. De Raad voor Cultuur heeft het echter over een ‘sterk wisselende artistieke kwaliteit’, terwijl het NFPK (voor deze de Commissie Theater) de artistieke kwaliteit als onvoldoende typeert. Beide baseren hun oordeel echter op verschillende gronden. De Raad meent dat de verbetering van de kwaliteit gezocht moet worden in samenwerking met anderen, onder wie (buitenlandse) regisseurs, terwijl die samenwerking het fonds er nu juist niet van overtuigt dat de artistieke kwaliteit zal verbeteren.

**“De genoemde regisseurs hebben weliswaar op zich voldoende kwaliteiten, maar hebben geen of beperkte ervaring met de doelgroep.”**

Van de vier regisseurs die in het beleidsplan 2009-2012 zijn genoemd, hebben twee (veel) ervaring met theater in een gebarentaal, en twee weinig ervaring daarmee.

Levent Beşkardeş (doof) is ruim 25 jaar betrokken bij het International Visual Theatre (IVT) in Parijs als acteur en regisseur. Het IVT brengt uitsluitend theater in gebarentaal. Ook de Belg Kurt Vanmaeckelberghe heeft een eigen theatergezelschap dat tweetalige voorstellingen maakt. Don Duyns heeft eenmaal eerder met Handtheater gewerkt en Hakim Traïdia heeft al jaren belangstelling voor gebarentaal en banden met de dovengemeenschap vanuit zijn mimeachtergrond.

Dat de genoemde regisseurs geen of beperkte ervaring met de doelgroep hebben is dus feitelijk onjuist.

**“Er is geen sprake van een logische of overtuigend gemotiveerde samenhang in de keuze voor juist deze regisseurs.”**

Handtheater maakt tweetalig theater, in de Nederlandse Gebarentaal en het Nederlands. Vandaar dat er gekozen is voor twee dove en twee horende regisseurs die samen een divers kwartet vormen.

De twee horende regisseurs zijn totaal verschillend. Hakim Traïdia komt vanuit de mime, terwijl Don Duyns taal nadrukkelijk als uitgangspunt heeft. Levent Beşkardeş' werk is associatief en impressionistisch, terwijl Kurt Vanmaeckelberghe politiek geëngageerd en multimediaal werkt.

**“In de beschreven voorstellingsideeën is evenmin sprake van een consistente artistieke koers.”**

De consistente artistieke koers is diversiteit. Diversiteit in speelstijlen, diversiteit in repertoire, diversiteit in gastregisseurs, diversiteit in onderwerpen en thema's.

**“De commissie heeft niet de verwachting dat Handtheater in de komende jaren erin zal slagen een artistiek interessante aanvulling te vormen op het theateraanbod in Nederland.”**

Handtheater biedt feitelijk al een artistiek interessante aanvulling op het theateraanbod, alleen al door gebarentaal als podiumtaal te hebben geïntroduceerd. Het horende publiek krijgt daardoor een nieuw register aangereikt, dat een andere beleving en ervaring met zich meebrengt. Een voorbeeld: de stafmedewerker van het Van Gogh Museum wiens dagelijks werk bestaat uit het transcriberen van de brieven van Van Gogh, zei – nadat hij de voorstelling Theo & Vincent had gezien: *Ik ben al jaren met de brieven bezig, maar ze zijn nu pas bij me aangekomen.*

De recensies die er over Handtheater zijn verschenen, zijn overwegend positief. De aanvulling op en verrijking van het totale theateraanbod worden meerdere malen uitdrukkelijk genoemd. Bovendien worden andere culturele instellingen geïnspireerd om iets met gebarentaal te doen. Het Fotografiemuseum Amsterdam geeft rondleidingen in gebarentaal; het Rijksmuseum gaat een tweetalig educatief programma ontwikkelen rondom het schilderij van Hendrick

Avercamp; Frans Weisz maakte een speelfilm met een dove actrice; Jiri Kylian vroeg Handtheater het stuk *Ohio Impromptu* van Beckett in gebarentaal te vertalen en aan de dansers te leren voor zijn choreografie. Handtheater heeft dus een aanzienlijke spin-off.

We willen eindigen met een drietal algemene overwegingen.

Voor kenners van de Nederlandse Gebarentaal is het onmiddellijk duidelijk of iemand een boeiende 'gebaarder' is of niet. Of iemand een 'stem' heeft als een klok zoals Ko van Dijk, een ingehouden speelstijl zoals Marlies Heuer, een komisch talent is zoals Paul de Leeuw, subtiel kan zijn zoals Joop Admiraal enz. Voor degene die de taal niet beheerst, is dat niet of nauwelijks te zien. Want wat is taal en wat is spel?

Theodor Holman heeft dat jaren geleden al mooi verwoord in Het Parool van 23 oktober 1990 naar aanleiding van het door Handtheater gespeelde stuk *Wie is bang voor Virginia Woolf: Het was uitermate boeiend om te zien hoe het geruzie, de vernederingen en kwetsuren in gebarentaal werden omgezet. (...) Ik vond het moeilijk om te beoordelen wat de dramatische kwaliteiten zijn, want wat ik aan drama zag, was misschien inherent aan de gebarentaal.* Hoewel we overtuigd zijn van de expertise van de leden van de Commissie Theater, vragen we ons af of deze ook toereikend is voor het beoordelen van theater in gebarentaal.

In 1997 schreef de Raad voor Cultuur aan de toenmalige staatssecretaris Nuis: *De beoordeling vereist deskundigheid op dit specifieke terrein en deze lijkt vooralsnog nauwelijks aanwezig te zijn bij de fondsen. De Raad dringt erop aan dat voor dit knelpunt in gezamenlijk overleg een oplossing wordt gevonden.*

Anne Baker, hoogleraar Algemene Taalwetenschap en Nederlandse Gebarentaal aan de Universiteit van Amsterdam zei op de studiedag over kunstuitingen in gebarentaal die in 2001 op initiatief van het Fonds voor de Letteren werd georganiseerd en werd bijgewoond door vertegenwoordigers van lokale en landelijke overheden, raden voor kunst en cultuur, cultuurfondsen en vertegenwoordigers uit de dovengemeenschap: *Voor de beoordeling van kunstuitingen in een gebarentaal is het van belang dat de beoordelaar de taal goed begrijpt.* Theaterbezoekers die een taal niet beheersen kunnen desondanks door een voorstelling gefascineerd, geraakt en zelfs ontroerd worden. Men kan gefascineerd zijn door de Afrikaanse kliktaal, zonder te begrijpen wat er wordt gezegd. Men kan geraakt worden door de zangerige klanken van het Portugees, zonder precies te weten waarover het gesprek gaat. Dat op de ene of andere manier geraakt worden zonder de taal precies te begrijpen, geldt ook voor voorstellingen in gebarentaal. Dat blijkt ook uit de vele publieksreacties.

Van leden van de Commissie Theater wordt echter meer gevraagd: zij moeten in staat zijn om een artistiek oordeel te vellen over de kwaliteit van een voorstelling, dat wil zeggen: taal en spel kunnen onderscheiden en de kwaliteit van beide afzonderlijk en in combinatie kunnen beoordelen.

Een tweede overweging: Handtheater is vanuit de dovengemeenschap ontstaan. Vanaf het begin heeft Handtheater ervoor gekozen om de dovengemeenschap te beschouwen en presenteren als een minderheidsgroep met een eigen taal en cultuur. Vanuit dat uitgangspunt heeft Handtheater het eigen werk dan ook beschouwd en gepresenteerd als een kunstuiting in die taal en vanuit die cultuur. Dat laat onverlet dat doofheid ook een handicap is. In de beoordelingen komen daarom ook vaak woorden als 'emancipatie' en 'handicap' voor. Handtheater beweegt zich tussen Scylla van de kunst en Charibdis van het welzijn. John Leighton, voormalig directeur van het Van Gogh Museum en op dit moment algemeen directeur van de National Galleries of Scotland, heeft het beter onder woorden gebracht dan wij dat zelf kunnen:

*In my view it would be entirely misleading to regard Handtheater as being introspective aiming primarily at deaf audiences. Using the language of signing they have developed an extremely powerful, dramatic form which has a very broad appeal, an appeal that extends far beyond the deaf community. It could be said that Handtheater combines elements of traditional theatre with contemporary performance art. The performance Theo & Vincent is an excellent example of the dramatic tension that the team is able to invoke. Inevitably, because Handtheater originated in the deaf community, their work will be seen in the context of assistance for the disabled. It is clear, however, that their work combines a concern for exclusion with a powerful form of visual expression that is worthy of support for its own intrinsic merits.*

Ten slotte willen we terugkomen op de mening van de commissie dat doven en slechthorenden de mogelijkheid moeten hebben om kwalitatief hoogstaand theater te bekijken. Stel dat Handtheater zou verdwijnen, hoe wordt die mogelijkheid dan gegarandeerd? Wie vult de leemte dan op? Andere theatergroepen? We weten dat Speeltheater Holland bijvoorbeeld dit seizoen met de voorstelling *Riket met de Kuif* uitkomt, voor dove en horende toeschouwers. In die voorstelling speelt namelijk de jonge dove actrice Merel van Zuilen in de Nederlandse Gebarentaal. Toch is daarmee het mogelijk wegvallen van Handtheater niet gecompenseerd. Speeltheater Holland brengt maar af en toe een voorstelling die ook voor doven toegankelijk is. Het behoort niet – zoals bij Handtheater – en tot zijn reguliere missie. Bovendien is Handtheater de enige groep die ontstaan is uit en geworteld is in de dovengemeenschap.

Merel heeft kennis kunnen maken en ervaring kunnen opdoen met theater in gebarentaal bij Handtheater. Opleidingen voor de podiumkunsten zijn immers voor doven niet of nauwelijks toegankelijk. Vandaar dat Handtheater die opleiding van het begin af op zich heeft genomen en onlangs de opleiding heeft verzelfstandigd in een aparte stichting Cultureel Centrum 't OOG. In dat licht bezien is het te betreuren dat de Raad voor Cultuur heeft geadviseerd deze stichting niet te subsidiëren.

Merel is uitgevlogen en dat vervult ons met trots, maar waar moeten de nieuwe Merels vandaan komen als er geen Handtheater meer zou zijn?

Namens bestuur en medewerkers,

Mieke Julien, artistieke leiding.

BIJLAGE  
ENKELE KLEINE WIJZIGINGEN

- Handtheater is geen *Amsterdamse* theatergroep, maar een theatergroep die *gevestigd is in Amsterdam*.
- Handtheater richt zich niet in het bijzonder tot *dove theaterbezoekers*, maar tot *gebarentaalgebruikers (doof, slechthorend en horend)*.
- De artistieke leiding is in handen van Mieke Julien en John van Gelder (*uitvoerend*).  
'Uitvoerend' moet vervallen.
- Levent Beşkardeş is regisseur en acteur, en daarnaast filmer.
- Het maatschappelijk belang van een theatergroep die zich door het inzetten van gebarentaal (mede) richt op *doven en slechthorenden*. Moet zijn: *gebarentaalgebruikers (doof, slechthorend en horend)*.
- Hakim heeft als achternaam Traïdïa.